

บทที่ 3

รูปแบบชีวิตเศรษฐกิจของชาวบ้านโบกหิน ในฐานะเงื่อนไขของการเข้าสู่การค้าข้าวข้ามโขง

ชุมชนชายแดนริมแม่น้ำโขงถูกทำความเข้าใจพร้อมกับถูกนำเสนอด้วยมุมมองที่หลากหลาย ในแง่มุมหนึ่ง วรรณกรรมงานวิจัย และสื่อกระแสหลักจำนวนมากมักนำเสนอภาพตัวแทนของชุมชนริมโขงในเชิงวัฒนธรรมที่เน้นประเด็นความดั้งเดิมของวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนใหญ่แล้ว การนำเสนอเหล่านี้ละเลยที่จะครอบคลุมความหลากหลายและความซับซ้อนของพื้นที่ และชุมชนลุ่มน้ำโขง ด้วยเหตุดังกล่าว เราจึงพบความขัดแย้งของข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนลุ่มน้ำโขงหนึ่ง ๆ ในสื่อที่แตกต่างกัน เช่น ในกรณีของชุมชนหมู่บ้านโบกหิน ข้อมูลที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลหนึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านโบกหินในเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว⁷ ในขณะที่การนำเสนออีกด้านหนึ่งกลับให้ภาพชุมชนบ้านโบกหินที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง คือเป็นชุมชนชายแดนที่กระทำกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย ในการนำเสนอของสื่อมวลชนเกี่ยวกับการลักลอบนำเข้าข้าวจากฝั่งลาว⁸ ความแตกต่างว่าด้วยการนำเสนอภาพของชุมชนบ้านโบกหินข้างต้นอยู่ตรงที่การใช้มโนทัศน์ใดมโนทัศน์หนึ่งเป็นหลักการวิเคราะห์ การนำเสนอภาพของบ้านโบกหินในส่วนแรกคือการมองเชิงวัฒนธรรม ส่วนแบบที่สองคือการมองหมู่บ้านโบกหินในกรอบของความเป็นรัฐชาติซึ่งวางพื้นที่ชายแดนเป็นชายขอบโดยขาดการคำนึงถึงบริบทอื่น ๆ ในชุมชน

การนำเสนอในบทนี้ ผู้ศึกษาจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านโบกหินเพื่อให้เข้าใจพัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงในพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมผ่านการนำเสนอถึงเงื่อนไข และลักษณะทุนที่ชาวบ้านโบกหินใช้เพื่อการดำรงชีพ ทุนเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการเลือกค้าข้าวเพื่อการดำรงชีพ ในประเด็นแรก ผู้ศึกษาจะนำเสนอเกี่ยวกับเงื่อนไขการดำรงชีพว่าด้วยการเข้าไม่ถึงทรัพยากรของชาวบ้านโบกหิน ณ ช่วงเวลาของการทำงานภาคสนาม (มีนาคม พ.ศ.2555 –

⁷ โปรดดูตัวอย่างจากเว็บไซต์ที่นำเสนอข้อมูลเชิงท่องเที่ยวและวัฒนธรรมจาก เว็บไซต์ <http://www.thaihealth.or.th/Content/22290-thing%20กินไ้บ้าน%20ได้ปลาโดยไม่ต้องพึ่งหื้อล่อ.html> หรือจากเว็บไซต์ท่องเที่ยว www.guideubon.com

⁸ การนำเสนอในรายละเอียดรวมทั้งแหล่งที่มาของคำกล่าวอ้างนี้จะปรากฏในการอภิปรายบทที่ 4 และ 5

พฤศจิกายน พ.ศ. 2556) ในประเด็นต่อมา ผู้ศึกษาจะนำเสนอถึงฐานการดำรงชีพที่มีอยู่ในกลุ่มชาวบ้าน โบกหินท่ามกลางข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร ก่อนจะนำเข้าสู่การนำเสนอในส่วนสุดท้ายของบทที่จะนำเสนอว่าผู้ค้าข้าวประยุกต์ใช้ฐานทุนในการดำรงชีพที่หลากหลายเพื่อประกอบอาชีพอย่างไร และฐานทุนดังกล่าวถูกใช้เพื่อการค้าข้าวข้ามโขงอย่างไร

3.1 การเข้า(ไม่)ถึงทรัพยากรของสมาชิกชุมชนชายแดน ณ หมู่บ้านโบกหิน

แม้ภาพของความเป็นชุมชนริมแม่น้ำโขงของหมู่บ้าน โบกหินที่อยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรในแม่น้ำโขงอันอุดมสมบูรณ์จะชวนให้ผู้คนเข้าใจอย่างผิวเผินถึงวัฒนธรรมชุมชนว่าด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามหลักจารีต ที่เปิดพื้นที่ให้ชาวบ้าน โบกหินได้ใช้แม่น้ำโขงเพื่อการดำรงชีพอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติข้างต้น หมายรวมถึงการทำประมงและการเกษตรหรือที่ชาวบ้าน โบกหินเรียกว่า “ทำสวนของ” ได้ในฤดูน้ำลด นอกจากนี้ หากนับรวมถึงที่ดินบริเวณหมู่บ้านเพื่อการทำนา ทำไร่มันสำปะหลังบริเวณหมู่บ้าน โบกหินและพื้นที่ใกล้เคียงแล้ว อาจเข้าใจไปว่าชาวบ้านในชุมชนบ้าน โบกหินมีทรัพยากรที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ แต่ในความเป็นจริง การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้าน โบกหินค่อนข้างจำกัด เมื่อเปรียบเทียบจำนวนสมาชิกส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน กับพื้นที่การเกษตรที่ชาวบ้านถือกรรมสิทธิ์และสิทธิในการใช้ กอปรกับที่ผู้วิจัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะการถือครองทรัพยากรที่ดินแล้ว ทำให้เห็นว่าสมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน โบกหินส่วนมากมีปัญหาการเข้าถึงทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดิน

หากจะกล่าวตามคำพูดติดปากของชาวบ้าน โบกหินถึงการแบ่งแยกสถานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกชุมชนออกเป็นคนรวยและคนจน โดยใช้ทุนเป็นเกณฑ์แล้ว อาจเรียกได้ว่าสังคมของหมู่บ้าน โบกหินมีลักษณะ “รวยกระจุก จนกระจาย” จากการอภิปรายในบทก่อนหน้าเกี่ยวกับพัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงที่เชื่อมโยงกับข้อจำกัดในการใช้ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพ ลักษณะการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรที่ดินเพื่อทำนาและทำสวนของเป็นไปอย่างกีดกันเรื่อยมาในช่วงเวลาของการทำงานภาคสนาม ณ พื้นที่ชายแดนบ้าน โบกหิน ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าการใช้ทรัพยากรโดยชาวบ้าน โบกหินส่วนใหญ่ ค่อนข้างถูกจำกัดซึ่งเป็นผลมาจากการจับจองทรัพยากรตามหลักจารีตที่แต่เดิมผูกขาดสิทธิในการเข้าถึงแก่สมาชิกครอบครัวในรุ่นต่อไปเท่านั้น การอภิปรายในรายละเอียดต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นว่าการเข้า(ไม่)ถึงทุนของสมาชิกชุมชนชายแดน ณ หมู่บ้าน โบกหินมีลักษณะอย่างไร

⁹ ตามข้อมูลประชากรเดือนเมษายน พ.ศ. 2554 หมู่บ้าน โบกหิน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 258 ครัวเรือน เป็นประชากรชาย 604 คน และประชากรหญิง 578 คน รวมทั้งสิ้น 1,182 คน

ณ ช่วงเวลาของการทำงานภาคสนาม การใช้ที่ดินเพื่อการดำรงชีพของชาวบ้านโบกหินส่วนมากมีจุดประสงค์เพื่อผลิตพืชพาณิชย์ ที่ดินที่ชาวบ้านโบกหินใช้เพื่อการผลิตแบ่งออกเป็นสองแหล่ง ได้แก่ ที่ดินที่ชาวบ้านเรียกว่า “สวนของ” ที่ชาวบ้านมีสิทธิใช้ตามหลักจารีต และที่ดินบนฝั่งที่เป็นกรรมสิทธิ์แบบสปก.4-01 และเอกสาร นส.3 ประเด็นแรกที่จะกล่าวถึง คือรูปแบบการจัดการและเข้าถึงทรัพยากรที่ดินสวนของ ซึ่งเป็นพื้นที่ดินที่ผุดขึ้นมาในช่วงฤดูน้ำลด คือเดือนตุลาคม ถึง พฤษภาคมของทุกปี ครอบครัวหนึ่งๆมีสิทธิในการใช้จากการจับจองพื้นที่สวนของตั้งแต่แรกอพยพเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งยังมีวิธีการจัดการทรัพยากรเช่นสวนของตามแบบที่ได้รับตกทอดจากบรรพบุรุษ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เปลี่ยนไปคือสิทธิเหนือทรัพยากรที่ดินสวนของนี้ถูกโอนได้โดยการซื้อสิทธิจากเจ้าของเดิม ซึ่งถือเป็นการแลกเปลี่ยนที่ค่อนข้างจำกัดเนื่องจากมีเฉพาะครอบครัวของผู้มีทุนทรัพย์เท่านั้นที่จะสามารถซื้อได้ เช่น กรณีของพ่อใหญ่สม และพ่อใหญ่คำ ที่สะสมทุนทรัพย์จากการทำเกษตรกรรม และขยายที่ดินสวนของของตนให้กว้างขึ้นเพื่อปลูกพืชพาณิชย์ได้มากขึ้น พ่อใหญ่สมเน้นปลูกมันเทศ และถั่วลิสงเพื่อจำหน่าย ในขณะที่พ่อใหญ่คำ ปลูกทั้งมันเทศ ถั่วลิสงเพื่อขาย และพืชผักสวนครัวเพื่อใช้ในครัวเรือน ส่วนแม่เย็นที่ขายสวนของของครอบครัวเนื่องจากแม่เย็นและสามีอายุมากขึ้น และไม่มีสมาชิกในครอบครัวที่ทำการเกษตร ส่วนชาวบ้านบางกลุ่มที่มีเงินจะขยายพื้นที่เพาะปลูกในสวนของของตนไปยังฝั่งลาว เนื่องจากสภาพดินทางฝั่งลาวยังอุดมสมบูรณ์ ทำให้ได้ผลผลิตดี ชาวบ้านโบกหินที่มีเงินทุนมากพอ จึงไปซื้อที่สวนของจากชาวบ้านฝั่งลาว และใช้เพื่อปลูกพืชพาณิชย์ โดยเฉพาะมันเทศและถั่วลิสง (สัมภาษณ์ 25 มี.ค. 55, 19 พ.ย.56 และ 20 ส.ค. 55)

นอกจากนี้ การให้สิทธิและการเปลี่ยนแปลงในการใช้ที่ดินริมโขงบริเวณหนึ่งๆ อาจเป็นไปได้ตามข้อตกลงร่วมกันระหว่างเจ้าของสิทธิและสมาชิกในครอบครัว หรือระหว่างเจ้าของสิทธิและเพื่อนบ้านที่ได้รับอนุญาตได้ เช่น แม่น้อยที่ให้เพื่อนบ้านใช้สวนของของครอบครัวเพื่อเพาะปลูกในบางปี เนื่องจากไม่มีเวลาทำสวนของ เพราะมีอาชีพหลักคือรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรจากชาวบ้านโบกหินและจากตลาดอื่น ๆ (สัมภาษณ์ 17 พ.ค. 55) พืชที่ชาวบ้านปลูกในสวนของมีตั้งแต่พืชผักสวนครัวไปจนถึงพืชพาณิชย์ได้แก่ มันเทศ ถั่วลิสง ข้าวโพดซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มีสวนของนิยมปลูกพืชทั้งสามเนื่องจากเป็นที่ต้องการของตลาดทั่วไป โดยเฉพาะมันเทศ และถั่วลิสงในสวนของที่ขึ้นชื่อสำหรับพ่อค้าแม่ค้าและผู้บริโภคในจังหวัด ส่วนบางครอบครัวซึ่งเป็นส่วนน้อยนักที่เลือกใช้สวนของปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อจำหน่ายในตลาด หรือใช้วิธีปลูกพืชแบบผสมผสาน

ชาวบ้านโบกหินยังมีการจัดการทรัพยากรสวนของโดยแบ่งสรรให้กับเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ได้ใช้สวนของด้วย ชาวบ้านโบกหินมีกฎกติกาในการกำหนดเวลาเพื่อแบ่งพื้นที่ให้กับชาวบ้านผู้เลี้ยงสัตว์ คือให้สิทธิผู้เลี้ยงวัว ควายได้ปล่อยให้สัตว์เลี้ยงได้เดินหากินริมโขงในเวลากลางวัน คณะกรรมการหมู่บ้านจะทำหน้าที่ประชุมและออกกำหนด วัน เวลาให้ชาวบ้านผู้เลี้ยงวัว ควายได้เดินหากินบนพื้นที่ริมโขงในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 4 เป็นต้นไป ดังนั้นชาวบ้านที่ยังต้องการทำสวนของต่อไป จึงต้องล้อมรั้วเพื่อป้องกันไม่ให้วัว ควายเข้าไปทำลายสวนของของตน ซึ่งชาวบ้านที่ยังทำสวนของต่อไปจนถึงช่วงเดือนพฤษภาคมมักมีจำนวน ไม่มาก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มีสวนของมักปลูกพืชพาณิชย์และเก็บเกี่ยวเพียงครั้งเดียว

ที่ดินอีกส่วนหนึ่งที่ชาวบ้านโบกหินใช้คือที่ดินบนฝั่งเพื่อการทำนาและปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งชาวบ้านมีสิทธิในการใช้ผ่านสิทธิตามเอกสาร สปก.4-01 และเอกสาร นส.3 ในกลุ่มชาวบ้านบางส่วนที่มีทุนซื้อที่ดิน สิทธิเหนือที่ดินบนฝั่ง โดยเฉพาะที่ดินประเภท สปก.4-01 นั้น คือที่ดินที่สืบทอดสิทธิในการใช้ทำกินและอยู่อาศัยภายในครอบครัวเช่นเดียวกับที่ดินสวนของ ครอบครัวของชาวบ้านโบกหินที่อพยพเข้ามายังเขตหมู่บ้านก่อนมักมีที่ดินทำกินสำหรับครัวเรือน ลักษณะของดินบนฝั่งที่ชาวบ้านเพาะปลูกข้าวและมันสำปะหลัง คือดินลูกรังซึ่งไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูกข้าว การทำนาของชาวบ้านโบกหินส่วนหนึ่งที่มีที่นาจึงต้องอาศัยน้ำฝนที่กักเก็บได้จากการขุดสระน้ำในกลุ่มชาวบ้านส่วนหนึ่งที่มีที่นาอยู่ห่างจากแหล่งน้ำ หรือต้องสูบน้ำจากลำห้วยที่จะมีในช่วงฤดูฝน การทำนาโดยชาวบ้านโบกหินจึงค่อนข้างจำกัดเนื่องจากต้องเพาะปลูกบนพื้นดินที่ไม่กักเก็บน้ำ และต้องอาศัยฝนหรือน้ำจากลำห้วยที่มาจากแม่น้ำโขงเท่านั้น ผลผลิตข้าวที่ได้จากที่นาซึ่งเก็บร้อยละ 100 เป็นข้าวเหนียว จะถูกนำไปใช้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ข้าวที่ใช้บริโภคนั้นอาจมีเพียงพอในบางปี และอาจไม่เพียงพอในบางปี

การเลือกใช้ที่ดินบนฝั่งในการเพาะปลูกขึ้นอยู่กับขนาดที่ดินที่ครอบครัวหนึ่งๆเป็นเจ้าของ บางครอบครัวอาจปลูกข้าวที่จะให้ผลผลิตเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของครัวเรือน ร่วมกับปลูกมันสำปะหลังเพื่อจำหน่ายให้กับลานมันสำปะหลังที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับหมู่บ้าน (สัมภาษณ์ นอง นิด, 25 พ.ค.56) บางครอบครัวอาจปลูกข้าวเหนียวและข้าวสวยในพื้นที่ 70 ไร่ เพื่อบริโภคและจำหน่าย ที่ดินจำนวนมากเช่นนี้เป็นที่ดินสปก 4-01 ซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมกับที่ดินนส.3 ที่ซื้อภายหลังเนื่องจากมีทุนทรัพย์มากพอที่จะขยายการผลิตเชิงพาณิชย์ต่อไป (สัมภาษณ์แม่กอน และพ่อใหญ่เสริฐ, 18 พ.ย. 56) นอกจากข้าวและมันสำปะหลังแล้ว ชาวบ้านที่มีที่ดินบนฝั่งยังใช้ที่ดินของตนในการปลูกพืชอื่นๆ ได้แก่ มะขามเพื่อจำหน่าย ไปจนถึงยางพาราในกลุ่มชาวบ้านที่ “รวย”

นอกจากที่ดินบนฝั่ง บริเวณหมู่บ้านโบกหินและชุมชนใกล้เคียงแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า ชาวบ้านบางครอบครัวที่มีญาติทางฝั่งลาวลงทุนซื้อที่ดินในฝั่งลาวเพื่อเพาะปลูกยางพาราด้วย (สัมภาษณ์แม่ทอง, 12 พ.ย. 56) เช่นเดียวกับการใช้ที่ดินในสวนของ ชาวบ้านที่มีที่ดินแต่มีเงื่อนงำที่ไม่สามารถใช้ที่ดินได้มักให้สมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ หรือเพื่อบ้านที่สนิทกันได้ใช้แปลงนาของตนได้ เช่น กรณีของแม่น้อยที่ทำอาชีพแม่ค้าเป็นหลัก แม่ก็จะให้ญาติพี่น้องที่มีแปลงนาอยู่แล้วในพื้นที่ใกล้เคียงกันได้ทำนาในที่ดินของตน แล้วแบ่งผลผลิตที่ได้จากที่นาของตนกับญาติพี่น้องคนละครึ่ง (สัมภาษณ์แม่น้อย, อ้างแล้ว)

อาจเรียกการใช้และการจัดการทรัพยากรที่ดิน โดยชาวบ้าน โบกหินข้างต้นได้ว่าเป็นการจัดการทรัพยากรที่ที่ถักกัน หรือจำกัดให้เฉพาะคนที่มีทุน ได้เข้าถึงเท่านั้น ทุนดังกล่าว อาจอยู่ในรูปของทุนทางสังคม ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านกลุ่มที่สืบทอดสิทธิเหนือที่ดินจากบรรพบุรุษ หรือมีญาติหรือเพื่อนบ้านที่มีสิทธิเหนือที่ดินข้างต้น ได้ใช้ที่ดินทำกินและสะสมทุนทรัพย์ต่อไป สำหรับชาวบ้านที่มีทุนทรัพย์ ซึ่งมักมาจากการสะสมทุนที่มาจากการผลิตในที่ดินของตน และจากวิธีการดำรงชีพอื่น ๆ ชาวบ้านกลุ่มนี้ก็มักจะมีกำลังซื้อที่ดินทำกินเพื่อการผลิตที่นำมาซึ่งทุนทรัพย์ต่อไป สำหรับชาวบ้านที่ไร้ซึ่งทุนทางสังคม โดยเฉพาะชาวบ้านที่อพยพเข้ามาภายหลัง ที่ ณ เวลานั้น ไม่มีพื้นที่สวนของ หรือที่นาเหลือให้จับจอง มักไม่มีโอกาสในการได้สิทธิในการเพาะปลูกบนที่ดินทั้งสองประเภท สิ่งที่ชาวบ้านผู้ไร้ที่ดินทำกินส่วนใหญ่สามารถทำเพื่อการดำรงชีพได้คือการรับจ้างเป็นแรงงานบนที่ดินของเพื่อนบ้าน (สัมภาษณ์แม่น้อย นื่องนิด และนื่องด็ก, 20 พ.ค. 55)

นอกจากอาชีพเกษตรกรรมที่ชาวบ้าน โบกหินถือปฏิบัติเพื่อการดำรงชีพแล้ว ยังมีกิจกรรมที่เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ในเขตแม่น้ำโขง ตั้งแต่แก่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านไปจนถึงบริเวณท่าเรือของหมู่บ้านที่ติดกับหมู่บ้าน โบกหินคือพื้นที่สำหรับการประมงของชาวบ้าน โบกหินและเพื่อนบ้าน เช่นเดียวกับการจัดการทรัพยากรที่ดิน แม่น้ำโขง มีรูปแบบของสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรในแม่น้ำโขงอยู่ ชาวบ้านเรียกพื้นที่การทำประมงดังกล่าวว่า “ลวงปลา” และ “ลวงเหมา” ความแตกต่างของทั้งสองรูปแบบสิทธิคือ ลวงปลา คือพื้นที่ที่ให้สิทธิส่วนบุคคล หรือกับครอบครัวหนึ่งๆ เพื่อใช้ในการประมง ซึ่งเป็นสิทธิที่ได้มาจากการจับจองตั้งแต่ครั้งแรกที่บรรพบุรุษอพยพเข้ามาในเขตหมู่บ้านโบกหิน สิทธิในการใช้ลวงปลา จึงคล้ายกับสิทธิบนสวนของ ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ “วางมอ” (หรือที่หมายความว่าเป็นการวางตาข่ายดักปลา) ในเขตลวงปลาของครอบครัวของตนเองเพื่อดักจับปลาในแม่น้ำโขง ชาวบ้านบางครอบครัว เช่นครอบครัวของแม่สวน และพ่อน้อยใช้พื้นที่ลวงปลาเพื่อดักปลา (สัมภาษณ์แม่น้อยและครอบครัว, 17 พ.ค. 55) การวางมอ

และตักปลาในช่วงเวลานี้ ทำได้ในฤดูน้ำลด ที่ชาวบ้านจะมองเห็นตำแหน่งที่วางมองของครอบครัวของตน

ส่วน “ลวงหมา” คือพื้นที่ประมงสาธารณะ ที่เปิดให้คนในหมู่บ้านและคนนอกหมู่บ้านได้ใช้พื้นที่ในการจับปลาในฤดูน้ำลด ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านผู้ใช้พื้นที่นี้ในการประมงมักใช้กระชอนขนาดใหญ่เพื่อตักปลา ณ เวลาหนึ่งที่ชาวบ้านใช้พื้นที่ลวงหมาในการจับปลา ชาวบ้านมักจะมีกติกาคำสั่งขึ้นในกลุ่มคนที่มาจับปลาในบริเวณนั้น เช่น แต่ละคนผลัดกันตักปลาตามจำนวนครั้งที่กำหนดไว้ หรือแต่ละคนในกลุ่มหนึ่งๆช่วยกันตักปลาแล้วนำปลามากองรวมกัน ก่อนแบ่งปลาให้แก่กันและกันในปริมาณที่เท่ากัน (สัมภาษณ์กลุ่มพ่อใหญ่ชาวประมง, 23 มี.ค. 55) ในฤดูน้ำลดเช่นเดียวกัน นอกจากบริเวณลำน้ำโขงแล้ว ชาวบ้าน โบกหินและเพื่อนบ้านใกล้เคียงสามารถทำประมงเพื่อจับปลา หรือสัตว์น้ำอื่นๆในบึง หรือทาม (แอ่งน้ำ หรือสระน้ำ) บริเวณสวนของที่ยังกักเก็บน้ำโขงไว้ ส่วนในฤดูน้ำหลาก (ช่วงเดือน มิถุนายน ถึง กันยายน) ชาวบ้าน โบกหินมักจะไม่นำเรือออกเพื่อทำประมง เนื่องจากน้ำอาจเชี่ยวกรากเกินกว่าจะใช้เรือจับปลา และไม่สามารถวางมอได้ ชาวบ้านจำนวนน้อยผู้เชี่ยวชาญการจับปลาเท่านั้นที่จะสามารถออกเรือและใช้แหจับปลาในฤดูน้ำหลาก

ปลา หรือสัตว์น้ำที่ได้จากการประมงโดยชาวบ้าน โบกหิน ถูกใช้เพื่อบริโภคในครัวเรือน และเพื่อจำหน่ายขึ้นอยู่กับขนาด และปริมาณปลาที่จับได้ ชาวบ้านที่ทำประมงเป็นงานอดิเรก เช่น ครอบครัวของแม่น้อย ทำประมงในเขตลวงปลาของครอบครัวและนำปลาไปประกอบอาหาร หรือแปรรูปเป็นส่วนใหญ่ แต่หากสามีของแม่น้อยตักปลาตัวใหญ่ได้ แม่ก็มักเลือกที่จะนำไปขายให้กับเพื่อนบ้านที่รับซื้อปลา เพื่อนำไปขายที่ตลาดอีกทอดหนึ่ง (สัมภาษณ์แม่น้อย, อ่างแล้ว) ส่วนชาวบ้านที่ทำอาชีพประมงเป็นหลัก มักตักปลา หรือนำปลาที่ได้จากการวางมอไปจำหน่าย เช่น พ่อใหญ่สมภพ ที่ตักปลาทุกเช้าในช่วงน้ำลดและนำปลาไปขายบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตามชาวบ้านผู้ทำประมงต่างกล่าวว่า จำนวนปลา หรือขนาดปลาที่ได้ในแต่ละครั้งที่ทำประมงนั้นอาจไม่แน่นอนและคาดเดาได้ยากขึ้นกว่าสมัยก่อน (สัมภาษณ์ พ่อใหญ่สมภพ 17 พ.ค. 55 และกลุ่มพ่อใหญ่ชาวประมง 18 พ.ค.55)

การใช้แม่น้ำโขงเพื่อการประมงในชุมชนหมู่บ้าน โบกหิน จึงมีข้อจำกัดเกี่ยวกับฤดูกาลที่ชาวบ้านสามารถทำประมงได้อย่างสะดวก อีกข้อจำกัดหนึ่ง คือทักษะในการประมงที่จะต้องมีความรู้ที่จะคัดดวงทรัพย์ากรในแม่น้ำโขงเพื่อการดำรงชีพได้ ชาวบ้านที่สามารถทำประมงได้มักมีความคุ้นเคยกับเรือ มีความชำนาญในการใช้อุปกรณ์ในการจับปลา และมีความรู้หรือมีความคุ้นเคยเกี่ยวกับการจับปลาหรือตักปลาพอสมควร เช่น พ่อน้อย สามีของแม่สวน รวมทั้งชาวบ้านผู้ทำ

ประมงคนอื่นๆ รู้จังหวะในการช้อนปลาจากการดูลักษณะและจังหวะของกระแส น้ำ แต่อย่างไรก็ตาม ใ้ว่าทุกครั้งที่ปฏิบัติตามหลักดังกล่าวจะทำให้ชาวบ้านจับปลาได้เนื่องจากความไม่แน่นอนของน่านน้ำประมง การประมงในหมู่บ้าน โบกหินจึงเป็นวิถีการดำรงชีพหนึ่งที่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่มีทักษะสามารถเข้าถึงได้

นอกจากชาวบ้าน โบกหินจะใช้การประมงเพื่อการดำรงชีพแล้ว พื้นที่ลวงเหมาในเขตหมู่บ้าน โบกหิน ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ได้กลายมาเป็นจุดขายเพื่อการท่องเที่ยวในเขตหมู่บ้านตั้งแต่การเข้าสู่ช่วง พ.ศ. 2550 ชาวบ้าน โบกหินและเจ้าหน้าที่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่ว่าการอำเภอ ร่วมกันจัดกิจกรรมแข่งจับปลา ณ บริเวณแก่งหินซึ่งเป็นพื้นที่ลวงเหมา และเปิดให้นักท่องเที่ยว หรือนักตกปลามืออาชีพ ได้เข้าร่วมกิจกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่เป็นผู้ประกอบการ ได้แก่ ร้านค้า ร้านอาหาร หรือชาวบ้านที่มีรถเข็นขายของ รวมทั้งเจ้าของบ้านพักรับรอง มีรายได้จากช่วงเวลาจัดกิจกรรม ซึ่งหมายความว่า จะมีชาวบ้านเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ที่จะได้ประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นที่ทรัพยากรแม่น้ำ โขงของหมู่บ้าน

การดำรงชีพในหมู่บ้าน โบกหิน ณ ช่วงเวลาของการทำงานภาคสนามมีความหลากหลายซึ่งหนึ่งในเงื่อนไข คือข้อจำกัดทางทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามหลักจารีตของหมู่บ้าน ยังคงเป็นสถาบันที่จำกัดการเข้าถึงทรัพยากร โดยเฉพาะที่ดินทำกินบนสวนของและที่ดินบนฝั่ง นอกจากนี้ การเปิดให้มีการซื้อขายสิทธิเหนือที่ดินบนสวนของยังทำให้ชาวบ้านผู้มีทุนอยู่แล้ว สามารถสะสมทุนเพื่อขยายที่ดินทำกินได้ต่อไป ที่ดินเหล่านี้ ยังเปิดให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ที่อาจไม่มีสิทธิเข้าถึงที่ดินผืนหนึ่งๆแต่มีทุนทางสังคมในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ได้ใช้พื้นที่ที่ไม่ใช่ของตนได้ทำกิน ซึ่งยังเป็นสิทธิในการเข้าถึงที่ค่อนข้างจำกัด ส่วนชาวบ้านที่ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งส่วนมากจะเป็นชาวบ้านผู้อพยพเข้ามาในเขตหมู่บ้าน โบกหินภายหลังและไม่มีทุนทางสังคมรูปแบบดังกล่าวมักมีทางเลือกที่ต้องทำงานเป็นแรงงานบนที่ดินของเพื่อนบ้านเท่านั้น

ข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว คือเงื่อนไขที่ทำให้ชาวบ้าน โบกหินต้องปรับตัวโดยใช้ฐานทุนอื่น ๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตนและสมาชิกชุมชน การนำเสนอในส่วนถัดไป ผู้ศึกษาจะแสดงให้เห็นถึงฐานการดำรงชีพที่ชาวบ้านเหล่านี้สามารถเข้าถึงได้

3.2 ฐานการดำรงชีพท่ามกลางการเข้า(ไม่)ถึงทรัพยากรของชาวบ้าน โบกหิน

การขยายตัวของชุมชนหมู่บ้าน โบกหินที่สวนทางกับทรัพยากรที่มีข้อจำกัดเพิ่มขึ้น ทำให้การเข้าถึงหรือแสวงประโยชน์จากทรัพยากร โดยเฉพาะที่ดิน และทรัพยากรในแม่น้ำโขงเพื่อการดำรงชีพเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม ชาวบ้านโบกหินในครอบครัวหนึ่ง ๆ จึงต้องปรับตัวเพื่อการดำรงชีพ โดยการประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้น เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจการดำรงชีพในกลุ่มสมาชิกชุมชนหมู่บ้าน โบกหิน ผู้ศึกษาจะอภิปรายถึงฐานทุนที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ ฐานทุนดังกล่าวได้แก่ ฐานทุนทรัพยากรที่ดิน ทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์ และฐานทุนในรูปแบบของแรงงาน

ประการแรก ทรัพยากรที่ดินคือฐานทุนที่ชาวบ้านที่มีที่ดินสปก.4-01 และที่ดินแบบนส.3 ใช้เพื่อทำเกษตรสำหรับบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่ของชาวบ้านโบกหินได้แก่ ข้าวเหนียวและข้าวสวย มันสำปะหลัง นอกจากนี้กลุ่มคนที่ครอบครองที่ดินริมโขง ยังสามารถใช้ที่ดินดังกล่าวปลูกพืชผักสวนครัว มันเทศ และถั่วลิสงได้ ประการต่อมา ฐานทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านทำให้ชาวบ้านโบกหินสามารถประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการแลกเปลี่ยน และการสร้างรายได้จากการประกอบการเป็นหลัก ผู้ศึกษาพบว่าส่วนใหญ่แล้ว ชาวบ้านที่ใช้ฐานทุนนี้มักเป็นผู้ประกอบการที่ค้าขายในตลาดนัดของหมู่บ้าน ในร้านค้าของตน รับซื้อหรือขายสินค้ากับชุมชนในฝั่งลาว ไปจนถึงการประกอบกิจการต่าง ๆ ส่วนฐานทุนในรูปแบบของแรงงานนั้น เป็นทุนที่เหล่าชาวบ้านผู้ไร้ที่ดินใช้เพื่อหาเลี้ยงชีพ ชาวบ้านกลุ่มนี้ทำงานเป็นแรงงานในที่ดินของครอบครัวครอบครองทรัพยากรที่ดิน นอกจากนี้ พวกเขายังเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไปให้กับกลุ่มผู้ประกอบการที่อาจต้องการแรงงานชั่วคราวสำหรับทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เช่น ช่วงก่อสร้าง หรือต่อเติมร้านค้า เป็นต้น

ตารางที่ 3.1 แสดงความหลากหลายของกิจกรรมการดำรงชีพของชาวบ้านโบกหิน ที่อาศัยฐานทุนสามประเภทหลัก ฐานทุนประเภทแรกคือทรัพยากรที่ดินที่มักถูกจำกัดการใช้ในกลุ่มชาวบ้านที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิการเข้าถึงเท่านั้น การใช้ที่ดินในการดำรงชีพเป็นไปตามฤดูกาล เช่น การทำนาปีที่ชาวบ้านต้องอาศัยน้ำจากห้วยที่จะขึ้นมาจากแม่น้ำโขง และน้ำฝนที่กักเก็บได้จากการขุดสระเพื่อเริ่มกระบวนการปลูกข้าวในเดือนพฤษภาคม และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมของทุกปี นอกจากนี้ ชาวบ้านโบกหินผู้มีที่ดินสามารถปลูกมันสำปะหลังอยู่ช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี นอกจากนี้ชาวบ้านที่มีสวนของใช้ที่ดินเพื่อปลูกถั่วลิสง มันเทศ และพืชผักสวนครัวต่าง ๆ ในฤดูน้ำลด ตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงประมาณเดือนเมษายนของทุกปี

ตารางในหน้าถัดไปแสดงว่า ชาวบ้านโบกหินสามารถใช้ฐานทุนทางสังคมเพื่อเข้าถึงอาชีพค้าขายอย่างแตกต่างกันตามฤดูกาลและลักษณะงาน เช่น ในช่วงฤดูน้ำลด ซึ่งเป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวมักเดินทางมาชมแก่งหินชื่อดังที่อยู่ไม่ไกลจากบ้านโบกหิน ชาวบ้านผู้มีเรือจะนำเรือไปบริการนำเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมแก่งหินชื่อดังแห่งนั้น ส่วนชาวบ้านที่ลงทุนเปิดบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว ก็สามารถหารายได้จากการรับนักท่องเที่ยวในช่วงเวลานี้ ส่วนงานที่อาศัยทุนทางสังคมที่สามารถทำได้ตลอดปีคือการประกอบการและการค้าขาย ชาวบ้านผู้มีทุนทรัพย์จำนวนหนึ่ง อาจเปิดร้านค้าของชำ หรือเปิดกิจการบริการ เช่น อยู่ซ่อมรถ ซ่อมเรือ เป็นต้น ส่วนชาวบ้านผู้มีทุนไม่มาก มักใช้พื้นที่ตลาดในชุมชนเพื่อค้าขาย ตลาดในหมู่บ้าน โบกหินเกิดขึ้นบ่อยครั้ง เช่น ตลาดเช้าทุกวันพฤหัสบดี ทางการกำหนดให้เป็นวันปลอดภาษี ชาวบ้านจากฝั่งลาว สามารถเดินทางข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาซื้อของในตลาดนัดเป็นจำนวนมาก และนำออกผ่านหมู่บ้าน โบกหิน โดยไม่เสียภาษีได้ นอกจากนี้ ในชุมชนยังมีตลาดเช้า และตลาดเย็นบริเวณทางหลวงของหมู่บ้าน และภายในหมู่บ้าน ตลาดจึงเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านที่ไม่มีทุนประกอบการขนาดใหญ่ได้พอค้าขายและสร้างรายได้ให้ครอบครัว

นอกจากการเป็นผู้ประกอบการและค้าขายในตลาดแล้ว ชาวบ้านบางคนรับซื้อสินค้าเกษตรผลผลิตตามธรรมชาติ รวมทั้งปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ จากเพื่อนบ้านในหมู่บ้านและในฝั่งลาว สินค้าดังกล่าว อาจถูกส่งให้กับตลาดในชุมชน หรืออำเภออื่น ๆ และอาจถูกนำมาขายที่ตลาดในหมู่บ้านด้วย

ตารางที่ 3.1: ตารางแสดงความหลากหลายของกิจกรรมการค้ารังชีพในหมู่บ้านโบกหิน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน (ที่มาเอกสารฐานข้อมูลของหมู่บ้าน จากสถานีอนามัย และการสัมภาษณ์)													
ประเภทฐานทุน	กิจกรรม/เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ฐานทุนแบบ ทรัพยากร ที่ดิน	ข้าว												
	มันสำปะหลัง												
	ถั่วลิสง												
	มันเทศ												
	พืชผักสวนครัวอื่นๆ												
ฐานทุนทาง สังคม	กิจการบริการต่าง ๆ เช่น ซ่อมรถ เรือ ฯลฯ												
	ค้าขาย (ในร้านขายของชำและในตลาดนัดของหมู่บ้าน)												
	ผู้ประกอบการข้ามพรมแดน	ค้าขายข้ามพรมแดน รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร รับซื้อของเก่า ยabby ไม้พะยุง ข้าว											
	เรือบริการนักท่องเที่ยว												
	เรือรับจ้างข้ามฟาก												

	จับรถรับ-ส่งนักเรียน																		
	บ้านพักนักท่องเที่ยว																		
ฐานทุนแบบ แรงงาน	รับจ้างทำงานในที่ดินของเพื่อนบ้าน																		
	รับจ้าง (ต่างจังหวัด)	ช่วงที่ไม่ต้องทำการเกษตรในครัวเรือน																	
	รับจ้างทั่วไป (ในหมู่บ้านหรือชุมชนใกล้เคียง)																		
	ลูกจ้างในองค์กรที่เป็นทางการ																		
อื่นๆ	ประมง	ขึ้นอยู่กับทักษะของแต่ละสมาชิกในชุมชน																	
	ทอผ้า	จำกัดเฉพาะบางกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีทักษะทอผ้า																	

ส่วนฐานทุนประเภทแรงงาน คือฐานทุนที่ชาวบ้านผู้ไร้ที่ดินใช้เพื่อการดำรงชีพ การใช้แรงงานสามารถทำให้ชาวบ้านเหล่านี้มีงานทำตลอดปี เช่น การรับจ้างทั่วไปในโอกาสที่เพื่อนบ้านต้องการแรงงานก่อสร้าง หรือการเป็นแรงงานในที่ดินของเพื่อนบ้านในฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวพืชชนิดต่าง ๆ ข้างต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านยังออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านในช่วงที่ไม่มียางในหมู่บ้านหรือในช่วงที่ว่างเว้นจากงานเกษตรกรรมในที่ดินของเพื่อนบ้าน

ผู้ศึกษาพบว่า ชาวบ้าน โบกหิน ไม่ได้ผูกขาดตนเองกับฐานการดำรงชีพเพียงฐานเดียว แต่สามารถเข้าถึงฐานทุนอื่น ๆ เพื่อประกอบอาชีพที่หลากหลายได้ เช่น พ่อเทพ ชาวบ้านที่เป็นชาวประมง ทำงานเป็นช่างซ่อมไฟฟ้าและซ่อมบ้านให้กับเพื่อนบ้านทั้งฝั่งไทยและลาว หรือพ่อมากที่เชี่ยวชาญในการประมงเปิดร้านขายของชำที่บ้านของตน รวมทั้งลงทุนเปิดร้านซ่อมรถของครอบครัวให้ลูกชายได้ดูแล ในขณะที่ตนทำงานรับจ้างอื่น ๆ ร่วม เช่น จับเรือนำเที่ยวให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการไปเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียงกับหมู่บ้าน โบกหิน และพ่อมากยังหาปลาในช่วงที่ปลาชุกเท่านั้น ส่วนแม่กิ่ง (ภรรยาของพ่อเทพ) ผู้ยึดอาชีพแม่ค้าขายอาหารในตลาดเป็นหลัก ทำสวนของในฤดูน้ำลดเพื่อปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อนำมาประกอบอาหารในครัวเรือนและจำหน่ายที่ตลาด นอกจากนี้แม่กิ่งยังปลูกมันเทศในสวนของของตนเองและนำไปจำหน่ายให้กับผู้รับซื้อหรือเพื่อนบ้านที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตรเพื่อส่งขายที่ตลาดอื่น ๆ อีกทอดหนึ่ง ส่วนในฤดูน้ำขึ้น แม่กิ่งยังเป็นแม่ค้าในตลาดช่วงเช้าหรือช่วงเย็น และทำนาในช่วงกลางวัน ประกอบด้วย (สัมภาษณ์พ่อเทพ 27 มี.ค. 55, พ่อมาก 12 พ.ย. 56, แม่กิ่ง 19 พ.ค. 55) การใช้ฐานทุนที่หลากหลาย คือปฏิบัติการเพื่อการดำรงชีพของชาวบ้าน โบกหินส่วนใหญ่ เพื่อให้เข้าใจความหลากหลายของการดำรงชีพ ผู้ศึกษาขออภิปรายการผสมผสานฐานทุนเพื่อการดำรงชีพในส่วนต่อไป

3.3 การผสมผสานฐานทุนที่หลากหลายเพื่อการดำรงชีพ: กรณีศึกษาจากกลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าวข้ามโขง

ในส่วนนี้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอถึงการปรับใช้ฐานทุนที่หลากหลายเพื่อการดำรงชีพ โดยให้ตัวอย่างกรณีการดำรงชีพของชาวบ้านผู้เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขง ทั้งนี้เพื่อผู้อ่านให้เห็นภาพโครงสร้างและเงื่อนไขที่ทำให้ชาวบ้านเลือกค้าข้าวเพื่อดำรงชีพ การนำเสนอเป็นไปตามการจำแนกกลุ่มคนตามฐานทุนหลักที่พวกเขาใช้ในการดำรงชีพ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนรวยผู้ครอบครองที่ดิน กลุ่มผู้ประกอบการที่ดำรงชีพจากฐานทุนทางสังคม และกลุ่มชาวบ้านผู้ดำรงชีพด้วยแรงงาน

กลุ่มคนรวยผู้ครอบครองที่ดินอาศัยฐานทุนในรูปแบบของทรัพยากรที่ดินเพื่อหารายได้ให้ครอบครัว ชาวบ้านที่ถูกจัดว่าเป็นคนรวยเหล่านี้ มักถูกพูดถึงว่าเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านโบกหินในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ช่วยสร้างอาชีพให้กับเพื่อนบ้านที่ไม่มีที่ดินได้ทำงานในนา แปลงมันสำปะหลัง หรือในสวนของของพวกเขา นอกจากนี้คนรวยเหล่านี้ ยังสามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่เดือดร้อนเรื่องเงิน หรือเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับคดีความ เป็นต้น ชาวบ้านที่เป็นคนรวยเหล่านี้สามารถผลิตข้าวได้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน และเพื่อจำหน่าย คนรวยเหล่านี้ยังมีกำลังการผลิตพืชพาณิชย์อื่น ๆ เช่น มันสำปะหลัง ถั่วลิสง มันเทศ ชาวบ้านที่เป็นคนรวยผู้ครอบครองฐานทุนทรัพยากรที่ดินเหล่านี้จึงสามารถสะสมทุนทรัพย์เพื่อขยายการผลิตในที่ดินต่อไป นอกจากนี้ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังสามารถเข้าถึงฐานทุนอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้และสะสมทุนต่อไป กรณีตัวอย่างการดำรงชีพของชาวบ้านผู้เป็นคนรวยที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขงที่ผู้ศึกษาจะนำเสนอต่อไปนี้ ได้แก่ การดำรงชีพของครอบครัวแม่กอนและพ่อใหญ่เสรีฐ การดำรงชีพของครอบครัวของพ่อใหญ่บ้าน และการดำรงชีพของครอบครัวแม่ยूर

การดำรงชีพของกลุ่มคนรวยเจ้าของที่ดิน กรณีที่ 1: ครอบครัวแม่กอนและพ่อใหญ่เสรีฐ

ครอบครัวของแม่กอนและพ่อใหญ่เสรีฐ ดำรงชีพโดยใช้ทรัพยากรที่ดินเป็นหลัก ครอบครัวของทั้งสองมีที่ดินเพื่อทำนา ถึง 70 ไร่ ส่วนหนึ่งเป็นมรดกตกทอดของพ่อใหญ่เสรีฐ ที่ได้ส่วนแบ่งที่นามากกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ เนื่องจากเป็นลูกคนโต อีกส่วนหนึ่งคือที่ดินที่แม่กอนและพ่อใหญ่เสรีฐซื้อเพิ่มภายหลัง นอกจากที่นาแล้ว ครอบครัวของทั้งสองยังมีที่ดินเพื่อให้เพื่อนบ้าน หรือคนอื่น ๆ เช่าทำไร่มันสำปะหลังอีกด้วย ครอบครัวของทั้งสองมีปัจจัยการผลิตที่เพียงพอสำหรับการจ้างคนงานหรือเพื่อนบ้านเข้ามาทำงานในที่นาของตน แม่กอนยังมีสวนของที่ใช้ปลูกถั่วลิสง และมันเทศเพื่อจำหน่าย ที่ดินบริเวณสวนของของแม่ กว้างและอยู่ในทำเลที่ดี ทำให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพดี และมีปริมาณมาก การที่ครอบครัวของแม่กอนและพ่อใหญ่เสรีฐมีที่ดินและกำลังทรัพย์มากเช่นนี้ ทำให้ทั้งสองสามารถผลิตข้าวและผลผลิตอื่น ๆ ได้มากเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนและเพื่อจำหน่ายและสะสมทุนทรัพย์ต่อไป

นอกจากการดำรงชีพในภาคเกษตรกรรม พ่อใหญ่เสรีรัฐยังเป็นนักการเมืองท้องถิ่น พ่อใหญ่เสรีรัฐดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมาทั้งสิ้น 2 วาระ แม่ก่อนเรียกอาชีพนี้ของพ่อใหญ่ว่าเป็นงานรับใช้ประชาชน แม่ก่อนกล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้พ่อใหญ่สามารถชนะการเลือกตั้งได้นั้น เป็นเพราะว่าสมาชิกชุมชนบ้าน โบกหินชื่นชอบพ่อใหญ่เสรีรัฐมากกว่าผู้เข้าชิงตำแหน่งคนอื่น ๆ ตั้งแต่ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล พ่อใหญ่เสรีรัฐมีบทบาทในการช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางกฎหมายต่างๆ ให้กับชาวบ้าน โบกหิน เช่น กรณีของชาวบ้าน โบกหินคนหนึ่งที่ถูกจับและยึดถั่วลิสง มันเทศ ที่เขาปลูกในสวนของที่ซื้อไว้จากฝั่งลาว ชาวบ้านผู้นั้นขับเรือข้ามฝั่งโขงไปยังสวนของของตนเองในฝั่งลาว และนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ข้ามมายังฝั่งไทย เขาถูกตั้งข้อหาลักลอบนำเข้าสินค้าจากฝั่งลาวและจำเป็นต้องยึดของกลางไว้ ทำให้พ่อใหญ่เสรีรัฐซึ่งดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่อบต. ต้องไปแสดงตัวและรับรองว่าผลผลิตที่อยู่ในเรือของชาวบ้านคนดังกล่าวนี้เป็นผลผลิตในที่ดินทางฝั่งลาวของเขาเอง ทำให้เขาได้รับผลผลิตดังกล่าวคืนมา นอกจากนี้ พ่อใหญ่เคยแก้ไขข้อพิพาทเกี่ยวข้องกับการค้าข้าว เมื่อครั้งที่พ่อใหญ่เสรีรัฐต้องเอาตำแหน่งของตนไปประกันตัวให้กับแม่่น้อยและสามีที่ถูกจับกุม ขณะที่ทั้งสองขับรถออกมาจากท่าเรือที่กำลังรอคิวขนข้าว

นอกจากอาชีพข้างต้นแล้ว แม่ก่อนและพ่อใหญ่เสรีรัฐยังลงทุนเปิดร้านค้าขนาดเล็กให้กับพี่แค้นซึ่งเป็นลูกสาวของทั้งสองด้วย นอกจากขายของแล้ว พี่แค้นยังทำนาในที่นาของครอบครัว และในช่วงที่มีการค้าข้าวข้ามโขง พี่แค้นยังทำหน้าที่เป็นผู้จัดการและประสานงานให้กับกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงกับผู้ค้าทางฝั่งลาวด้วย (สัมภาษณ์ 18 พ.ย. 56)

การดำรงชีพของกลุ่มคนรายเจ้าของที่ดิน กรณีที่ 2: ครอบครัวผู้ใหญ่บ้านและแม่เขียว

ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านและแม่เขียว ประกอบอาชีพที่หลากหลายเช่นเดียวกับครอบครัวของแม่ก่อนและพ่อใหญ่เสรีรัฐ ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านมีที่นาแต่ผลิตโดยจ้างแรงงานเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ ทั้งสองยังมีที่ดินทำมันสำปะหลังและทำสวนของ รวมทั้งเปิดร้านขายของชำอีกด้วย ที่มากไปกว่านั้น ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านยังทำอาชีพค้าขายข้ามพรมแดนมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะหลังจากพ.ศ. 2538 ที่ลาวเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจและเปิดประเทศอีกครั้ง ชาวบ้าน โบกหินรวมทั้งผู้ใหญ่บ้านซึ่งขณะนั้นยังไม่มีตำแหน่งทางการเมือง เริ่มค้าขายสินค้าต่าง ๆ เช่น “จีซี” เพื่อใช้ยาเรือ หมูจากฝั่งลาว เป็นต้น ก่อนหันมาค้าขายข้าวในช่วงทศวรรษที่ 2540 กลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านเป็นกลุ่มที่เลือกเสียภาษีให้กับกรมศุลกากร ในสมัยก่อน ภาษีนำเข้าข้าวอยู่ที่กิโลกรัมละ 1 บาท แต่ตั้งแต่เกิดความขัดแย้งระหว่างการควบคุมการนำเข้าข้าวโดยหน่วยงานควบคุมชายแดนที่มีอำนาจในพื้นที่ของหมู่บ้าน โบกหิน กลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านจึงเลือกที่จะนำเข้าข้าวแบบไม่เสีย

ภาษีต่อไป จนกระทั่งในปี 2555 ที่การค้าข้าวเริ่มขยายขนาดขึ้น กลุ่มค้าข้าวของผู้ใหญ่บ้านและเพื่อนบ้านบางกลุ่มจึงเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับการเสียภาษีนำเข้าข้าว แต่พบว่าภาษีนำเข้าสูงถึง 4 บาทต่อกิโลกรัม เมื่อหักลดต้นทุนและรายได้แล้วจะทำให้กลุ่มชาวบ้านขาดทุน ดังนั้นแผนการเสียภาษีจึงต้องถูกยกเลิกไปในที่สุด

ในเวลาเดียวกับที่แผนการเสียภาษีถูกยกเลิกไป ข้าวยังคงไหลผ่านหมู่บ้านโบกหินในปริมาณมาก การจับตามองการไหลของข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านมายังไทยโดยภาคส่วนต่างๆในสังคมไทยอย่างเป็นทางการและเชื่อมโยงกับประเด็นการสวมสิทธิ์ในโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลพรรคเพื่อไทยในเวลานั้นทำให้เกิดแรงกดดันทางสังคม ที่ทำให้เจ้าหน้าที่ควบคุมชายแดนในพื้นที่ต้องจับกุมและปราบปรามการค้าข้าวข้ามโขงอย่างเด็ดขาดในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2555 ลูกบ้านของหมู่บ้าน โบกหิน ซึ่งคือแม่น้อยและสามีถูกจับกุมในวันดังกล่าว ผู้ใหญ่บ้านเอง ต้องเข้าพบรักษาการผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับกิจกรรมการค้าข้าวข้ามโขงโดยชาวบ้าน และรับปากกับรักษาการผู้ว่าราชการจังหวัดว่าจะควบคุมลูกบ้านไม่ให้นำเข้าข้าวอย่างผิดกฎหมายจากฝั่งลาวอีกต่อไป (สัมภาษณ์ 12 – 14 พ.ย. 55)

การดำรงชีพของกลุ่มคนรายเจ้าของที่ดิน กรณีที่ 3: ครอบครัวของแม่ยูร

แม่ยูรเป็นเจ้าของที่ดินปลูกข้าวที่เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัวของแม่เอง แม่ยูรมีที่ดินมากพอสำหรับทำมันสำปะหลังเพื่อจำหน่ายให้กับลานรับซื้อสินค้าเกษตรใกล้หมู่บ้าน นอกจากนี้ ครอบครัวของแม่ยูรมีสวนของเพื่อใช้ปลูกมันเทศและถั่วลิสงเพื่อจำหน่าย สามีของแม่ยูรช่วยทำงานบนที่ดินของครอบครัวและขับเรือหรือหาปลาเป็นอาชีพเสริม ครอบครัวนี้มีเรือขนาดใหญ่ที่ใช้บรรทุกข้าวได้จำนวน 140 กระสอบ นอกจากแม่จะใช้เรือเพื่อบรรทุกข้าวแล้ว เรือของแม่ยังถูกใช้บรรทุกไม้พะยุง (สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 55) และรับจ้างนำเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่ไกลจากหมู่บ้านในช่วงน้ำลตอีกด้วย ในการค้าข้าว แม่ยูรรวมกลุ่มกับชาวบ้านโบกหินและชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อค้าข้าว แม่ยูรร่วมเป็นนายทุนกับแม่พา ญาติของแม่ที่เป็นเจ้าของบิมน้ำมันในบริเวณหมู่บ้าน แม่ให้น้องสาว คือแม่โหยดอยู่ในกลุ่มค้าข้าวด้วย กลุ่มค้าข้าวของแม่ยูรและแม่พา มีจำนวนสมาชิกค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากกลุ่มของแม่ยูร เปิดรับสมาชิกที่มีทุนน้อยหรือไม่มีทุนให้เข้าร่วมกลุ่มได้ แม่ยูรเล่าว่า เนื่องจากกลุ่มค้าข้าวของแม่มีสมาชิกจำนวนมาก ส่วนแบ่งที่ได้จากการค้า อาจน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในช่วงที่ขายข้าวได้มาก สมาชิกกลุ่มแม่ยูรจะมีส่วนแบ่งที่มากที่สุดวันละ 300 บาท (สัมภาษณ์ 18 – 19 พ.ย. 56)

สามครอบครัวผู้เป็นคนรายเจ้าของที่ดินมีทุนและรายได้จากการดำรงชีพที่พึงพิงทรัพยากรที่ดิน นอกจากนี้ ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังสามารถเข้าถึงฐานทุนรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ ทุนทางสังคม และ

ทุนแรงงาน การเข้าถึงทุนทางสังคม เช่น การมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านหรือคู่ค้าทางฝั่งลาว ที่ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้นำสินค้าเข้ามายังฝั่งไทยได้ เช่น กรณีที่ผู้ใหญ่บ้านนำเข้ามา หรือ “จีจี้” ยาเรือเพื่อมาจำหน่ายในฝั่งไทย ส่วนลูกสาวของแม่ก่อนและผู้ใหญ่เสริฐทำหน้าที่ประสานงานค้าข้าวกับคู่ค้าทางฝั่งลาว ทั้งสามครอบครัวสามารถเข้าถึงสินค้าอื่น ๆ ที่อาจผิดกฎหมายร้ายแรง เช่น ไม้พะยูงที่ทั้งสามครอบครัวถูกกล่าวว่ามีส่วนเกี่ยวข้อง¹⁰

สำหรับการเข้าถึงทุนในฐานะของแรงงาน ชาวบ้านคนรายกลุ่มนี้สามารถจ้างแรงงานของเพื่อนบ้านเพื่อทำนาในที่ดินของครอบครัวของแม่ก่อนและผู้ใหญ่เสริฐ และครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านและแม่เขียวนอกจากนี้ ทั้งสามครอบครัวยังเป็นแรงงานบนที่ดินของตนเอง ในกรณีของแม่ยูรและสามี ทั้งสองทำนาและทำไร่มันสำปะหลังด้วยตนเอง ในขณะที่ครอบครัวของแม่คิดและพ่อก่อนและพ่อใหญ่เสริฐและครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านและแม่เขียวทำการเกษตรบนที่ดินของตนเองในบางส่วนเท่านั้น พ่อใหญ่เสริฐและผู้ใหญ่บ้านเอง ยังถือเป็นลูกจ้างขององค์กรรัฐฯ ส่วนท้องถิ่น ที่สถานะความเป็นลูกจ้างดังกล่าวสามารถเอื้อประโยชน์และช่วยเหลือครอบครัวของตนและชาวบ้านโบกหินบางส่วนได้ โดยสรุปแล้ว ชาวบ้านที่อาศัยฐานทุนทางทรัพยากรในการดำรงชีพ มีความยืดหยุ่นในการเลือกวิถีการดำรงชีพเนื่องจากสามารถเข้าถึงหรือเป็นเจ้าของฐานทุนทั้งสาม

ประการที่สอง กลุ่มชาวบ้าน โบกหินที่อาศัยการดำรงชีพจากฐานทุนทางสังคม ทุนทางสังคมในที่นี้หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านซึ่งนำไปสู่การแลกเปลี่ยน และการสร้างรายได้จากการประกอบการเป็นหลัก ผู้วิจัยขอเรียกกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้ว่ากลุ่มผู้ประกอบการ ตัวอย่างของครอบครัวที่เป็นสมาชิกในหมู่บ้าน โบกหินที่อาศัยฐานทุนทางสังคมเพื่อประกอบการในการดำรงชีพ ได้แก่ ครอบครัวของพ่อมากและแม่ทอง ครอบครัวของแม่น้อย และครอบครัวของแม่กิ่งและพ่อเทพ

การดำรงชีพของกลุ่มผู้ประกอบการ กรณีที่ 1: ครอบครัวของพ่อมากและแม่ทอง

พ่อมากเป็นชาวบ้าน โบกหินที่สร้างครอบครัวกับแม่ทอง หญิงชาวลาวที่กลายมาเป็นสมาชิกหมู่บ้าน โบกหินตั้งแต่แต่งงานเช่นเดียวกับครอบครัวอื่น ๆ ในหมู่บ้าน โบกหิน พ่อมากเป็นผู้ประกอบการหลากหลายธุรกิจ ได้แก่ การขายของในร้านค้าหน้าบ้านของตน การทำอู่ซ่อมรถ การเดินเรือนำเที่ยวในฤดูท่องเที่ยวในช่วงเดือนต.ค.- พ.ค. และการเป็นผู้ค้าขายสินค้าข้ามพรมแดน วิถีการดำรงชีพที่หลากหลายของครอบครัวนี้อาศัยฐานทุนทางสังคมเป็นหลัก ครอบครัวของพ่อมาก

¹⁰ ข้อมูลที่เกี่ยวกับการค้าสินค้าข้ามแดนที่ผิดกฎหมายรุนแรงมักได้จากการบอกเล่าต่อ หรือชุมชนนิทานของชาวบ้าน โบกหินที่ผู้ศึกษาสนทนาร่วมด้วย

ไม่มีที่นาและสวนของเนื่องจากบรรพบุรุษของพ่อมากเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลังจากที่ที่ดินถูกจับจองโดยครอบครัวของชาวบ้านที่อพยพมาก่อนแล้ว แต่ด้วยความที่พ่อมากชำนาญในการทำประมงและจับเรือตั้งแต่เล็ก ทำให้พ่อมากมีทักษะในการจับปลาและจับเรือเพื่อรับซื้อปลาจากเพื่อนบ้านทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาวเพื่อนำปลาไปจำหน่ายที่ตลาด หรือที่ร้านค้าของตน

ในขณะที่เดียวกับที่พ่อมากหาปลาและรับซื้อปลาจากเพื่อนบ้านนั้น พ่อมากได้พัฒนาเครือข่ายความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านทั้งสองฝั่งจนทำให้พ่อมากเป็นทั้งชาวประมงและพ่อค้าสินค้าอื่น ๆ ไปพร้อมกัน สินค้าที่พ่อมากรับซื้อเพื่อนำมาขายในฝั่งไทย ได้แก่ เหล็ก พลาสติก และของเก่าที่รับซื้อในช่วง พ.ศ. 2541 – 2542 ตามมาด้วยการรับซื้อข้าวลาวผ่านทั้งหมู่บ้านนาใหญ่ บ้านดอน และบ้านทิ ที่มาจากการรวมทุนกับพี่น้องครั้งแรกในช่วงพ.ศ. 2543 – 2544 เรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2555 (สัมภาษณ์ 12 พ.ย. 56) นอกจากปลาและข้าวแล้ว พ่อมากยังรับส่งสินค้าเถื่อน คือไม้พยูงด้วย (สัมภาษณ์แม่เย็นฤดี 18 ส.ค. 55¹¹) การเป็นผู้กระประกอบการในธุรกิจที่หลากหลายของพ่อมาก ทำให้พ่อมากและแม่ทองได้สะสมทุนทรัพย์จนทำให้ครอบครัวสามารถลงทุนทำกิจการเพิ่มในพ.ศ. 2556 ได้แก่ การเปิดอู่ซ่อมรถเพื่อให้ลูกชายดูแล และการลงทุนทำสวนยางพาราในปากเซ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของแม่ทอง โดยทั้งสองซื้อที่ดินจำนวน 30 ไร่ และกล้ายางพาราจากภาคใต้ของฝั่งไทย และจ้างให้ญาติของแม่ทองดูแลสวนยางพารา

การดำรงชีพของกลุ่มผู้ประกอบการ กรณีที่ 2: ครอบครัวของแม่น้อย

ครอบครัวของแม่น้อยมีที่ดินได้แก่สวนของและที่นาเป็นของตนเอง แต่เนื่องจากแม่น้อยและสามีประกอบอาชีพเป็นผู้ค้าขายสินค้าเกษตรเป็นหลัก ทั้งสองจึงไม่มีเวลาทำสวนของเพื่อปลูกพืชพาณิชย์และปลูกข้าวในที่นาของตน แม่น้อยและสามีใช้ที่ดินในสวนของเพื่อการปลูกพืชผักสวนครัว และปลูกมันเทศ และถั่วลิสงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก แต่ในบางปี แม่น้อยจะให้ญาติหรือเพื่อนบ้านใช้สวนของเพื่อการเพาะปลูก ส่วนการใช้ที่นานั้น แม่น้อยมักจะให้ญาติพี่น้องใช้ทำนา แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องแบ่งผลผลิตที่ได้บนที่นาให้กับแม่น้อยครึ่งหนึ่ง สำหรับอาชีพผู้ค้าขายนั้น แม่น้อยและสามีมักเดินทางเข้าออกจากหมู่บ้านสัปดาห์ละ 2 – 3 ครั้ง เพื่อรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะผักสวนครัวจากตลาดในต่างอำเภอเพื่อนำมาส่งให้กับผู้ค้าในหมู่บ้านหรือในเขตใกล้เคียงกับหมู่บ้าน หรือตั้งโต๊ะขายด้วยตนเองในตลาด ในช่วงเก็บเกี่ยวมันแกวและถั่วลิสงนั้น แม่น้อยจะรับซื้อผลผลิตจากเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน รวมทั้งเพื่อนบ้านทางฝั่งลาวเพื่อนำไปขายให้กับผู้ค้าที่รับซื้อมันเทศและถั่วลิสงในต่างอำเภอ

¹¹ เช่นเดียวกับเชิงอรรถที่ 10

ในช่วงระหว่างวันที่แม่น้อยว่างจากการเดินทางไปต่างอำเภอ ส่งของ หรือขายของในตลาด แม่จะเข็นรถเข็นขายอาหารในหมู่บ้านเพื่อหารายได้เสริม ในช่วงที่ชาวบ้านโบกหินค้าข้าว ลูกค้าของแม่น้อยคือกลุ่มเพื่อนบ้านที่ทำงานค้าข้าว ผู้ไม่สะดวกที่จะเตรียมอาหารให้กับครอบครัวด้วยตนเองในช่วงที่ต้องทำงานในกลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าว ผลพลอยได้จากการค้าข้าวคือแม่น้อยรวมทั้งแม่ค้าอาหารคนอื่น ๆ จะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายอาหารจากช่วงเวลาปกติหลายเท่าตัว ส่วนสามของแม่น้อยนั้น เมื่อว่างจากการค้าขาย เขามักจะตัดปลาและนำปลาที่ได้ไปบริโภคในครัวเรือน และขายให้กับผู้ค้าปลาในหมู่บ้านด้วย

การดำรงชีพของครอบครัวของแม่น้อยมีความหลากหลายและอาจเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาต่าง ๆ ครั้งหนึ่ง แม่น้อยเคยเลี้ยงวัวเป็นจำนวนมาก จนสามารถนำไปขายและได้เงินมากพอที่จะซื้อรถยนต์ของครอบครัวเพื่อเป็นต้นทุนสำหรับการค้าขายได้ จนกระทั่งในช่วงพ.ศ. 2553 แม่น้อยได้เป็นสมาชิกกลุ่มค้าข้าวกลุ่มหนึ่งและทำงานเป็นแรงงานแบกข้าวในกลุ่ม แม่น้อยเล่าว่า เหตุที่แม่เข้ากลุ่มค้าข้าวในช่วงเวลานั้น เป็นเพราะช่วงนั้นครอบครัวมีภาระค่าใช้จ่ายที่มากกว่ารายรับในเวลานั้นได้แก่ ค่าเล่าเรียนและค่าขนมของลูกชายสองคน และค่าผ่อนรถมอเตอร์ไซค์ ทำให้แม่ต้องหารายได้เพิ่มจากการทำสวนของ การขายอาหาร และการทำประมง อย่างไรก็ตาม หลังจากร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงกับเพื่อนบ้านได้เพียงช่วงเวลาไม่ถึงปี แม่ตัดสินใจเลิกแบกข้าวในที่สุดเนื่องจากเป็นงานที่หนักเกินไปสำหรับแม่ ก่อนหันกลับมาค้าขายเป็นหลักเช่นเดิม

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเดือนกันยายน ถึง ตุลาคม พ.ศ. 2555 ที่มีข้าวไหลเข้ามายังหมู่บ้านโบกหินจำนวนมาก แม่น้อยและสามีได้ตัดสินใจกลับเข้าสู่การทำงานในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงอีกครั้ง ในครั้งนี้ ทั้งสองเข้ากลุ่มในฐานะเจ้าของรถยนต์ที่ขนส่งข้าวจากท่าเรือในหมู่บ้านโบกหินไปยังยู้งเก็บข้าว แต่โชคไม่ดีนัก ทั้งสองถูกจับกุมโดยเจ้าหน้าที่นคร และตำรวจ ขณะที่รอขนข้าวในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2555 ทั้งสองถูกยึดรถ ถูกฝากขังในสน. ในเขตอำเภอเป็นเวลาถึงสองวัน ก่อนพ่อใหญ่ เสริฐผู้เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยเหลือและประกันตัวทั้งคู่ออกมา ทั้งสองถูกดำเนินคดีและผ่านกระบวนการยุติธรรมเพื่อนำรถคืนมา ซึ่งในช่วงเวลานั้นครอบครัวของแม่น้อยไม่สามารถค้าขายได้เช่นแต่ก่อน ทำให้ต้องปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอีกครั้ง โดยอาศัยการทำสวนของเพาะปลูกพืชพาณิชย์ เผาถ่านขาย และขายอาหารภายในหมู่บ้าน หลังจากได้รับคืนในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 แม่น้อยและสามี จึงสามารถกลับมาค้าขายอีกครั้งหนึ่ง (สัมภาษณ์ 17 พ.ค. 55 และ 19 ส.ค. 55)

การดำรงชีพของกลุ่มผู้ประกอบการ กรณีที่ 3: ครอบครัวของแม่กิ่งและพ่อเทพ

แม่กิ่งดำรงชีพด้วยการเป็นผู้ประกอบการมาแต่อดีต ด้วยความที่แม่กิ่งมีพี่ชายที่แต่งงานและมีครอบครัวในฝั่งลาว แม่กิ่งจึงมีช่องทางหาสินค้าในชุมชนฝั่งตรงข้ามเพื่อนำมาขายให้กับเพื่อนบ้านในหมู่บ้านโบกหินและในหมู่บ้านใกล้เคียง ขั้นตอนแรกคือแม่กิ่งสั่งให้พี่ชายช่วยหาสินค้าที่ฝั่งไทยต้องการในช่วงเวลาหนึ่งๆ ก่อนจะถูกนำข้ามฟากจากทำนน้ำของบ้านดอนมายังหมู่บ้านโบกหินเพื่อส่งให้แม่กิ่ง สินค้าที่ผ่านมือของแม่กิ่งนั้นหลากหลาย ได้แก่ เห็ด มะขาม ไปจนถึงวัว ฦ ปัจจุบันแม่กิ่งหาเลี้ยงชีพจากการค้าขายในตลาดเป็นหลัก ประกอบกับการใช้ทรัพยากรที่ดินตามฤดูกาลและแลกเปลี่ยนแรงงานกับเพื่อนบ้านในช่วงทำนา จากแม่กิ่งมีส่วนของและที่นาเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ พ่อเทพสามีของแม่กิ่ง ยังเป็นช่างก่อสร้างและช่างไฟที่รับจ้างเพื่อนบ้านใกล้เคียง ในเขตต่างชุมชนในฝั่งไทย ไปจนถึงชุมชนในฝั่งลาวด้วย เมื่อพ่อเทพมีเวลาว่างในฤดูน้ำลด พ่อมักจะไปวางมองในเขตลวงปลาของครอบครัว ซึ่งเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของแม่กิ่ง

สินค้าจากฝั่งลาวถูกส่งผ่านมือของพี่ชายแม่กิ่งมาขายยังฝั่งไทย ข้าวคือสินค้าหนึ่งที่แม่กิ่งนำเข้ามาในช่วงทศวรรษที่ 2540 แม่กิ่งเริ่มเริ่มต้นจากการสั่งข้าวจากพี่ชายครั้งละไม่เกิน 10 กระสอบ ข้าวเหล่านั้นถูกขนส่งมายังบ้านดอนที่อยู่ตรงข้ามกับหมู่บ้านโบกหิน ซึ่งเป็นช่องทางหลักในการนำเข้ามาสินค้าจากฝั่งลาวของแม่กิ่ง เมื่อข้าวมาถึงยังท่าเรือของบ้านดอน ก็จะถูกลำเลียงลงเรือของครอบครัวของแม่กิ่ง ก่อนข้ามแม่น้ำโขง และนำมาขึ้นท่าเรือของหมู่บ้านโบกหิน ข้าวที่แม่กิ่งสั่งซื้อแต่ละครั้งในช่วงทศวรรษที่ 2540 นั้น แม่กิ่งมักนำมาแบ่งขายปลีกให้กับเพื่อนบ้านในตลาดใกล้เคียงกับบริเวณหมู่บ้าน (สัมภาษณ์ 19 พ.ค. 55, 18 พ.ย. 56)

แม่กิ่งที่เริ่มขยายขนาดการค้าของกลุ่มของตนในช่วงพ.ศ. 2550 - 2552 แม่กิ่ง เริ่มขยายการซื้อข้าวของตน โดยร่วมลงทุนกับเพื่อนบ้านที่สนิทกัน จนได้กลุ่มที่ประกอบด้วยสมาชิก 3 - 5 คน ข้าวที่ซื้อมาจากฝั่งลาวจะถูกนำส่งให้กับโรงสีข้าวที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน แม่กิ่งเล่าให้ฟังว่าในช่วงเวลาที่กลุ่มของแม่กิ่งข้าว ชาวบ้านที่รวมตัวค้าข้าวกันเป็นกลุ่มเล็ก มักมีปัญหาเกี่ยวกับการถูกจับกุมเนื่องจากชาวบ้านอาจไม่ได้รับความช่วยเหลือใดๆจากผู้มีอำนาจท้องถิ่นในพื้นที่ หากมีการลาดตระเวนชายแดนในช่วงเวลาที่ชาวบ้านทำงานนั้น ชาวบ้านต้องรับผิดชอบด้วยตนเอง คือหากไม่ยอมถูกจับกุม ก็จะต้องต่อรองโดยให้สินบนกับเจ้าหน้าที่ สำหรับการค้าข้าวในช่วงการทำงานภาคสนามนี้ไม่มีทุนทรัพย์มากพอหรือมีเครือข่ายกับผู้มีตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่น จึงทำให้สมาชิกกลุ่มรู้สึกกดดันจากการต้องระแวงระวังเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนตลอดเวลา แม่กิ่งและเพื่อนบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกันจึงตัดสินใจเลิกค้าข้าวไปในที่สุด (อ้างแล้ว) และหันมาค้าขายในตลาดเป็นหลัก

จากกรณีการดำรงชีพของทั้งสามครอบครัวที่อาศัยฐานทุนทางสังคมและเป็นผู้ประกอบการ จะเห็นถึงการปรับเปลี่ยนการใช้ฐานทุนที่หลากหลาย ทั้งฐานทุนทางทรัพยากร และแรงงาน เช่น การที่ครอบครัวของพ่อมากและแม่พิมสามารถเข้าถึงที่ดินหลังจากสร้างรายได้ในฐานะผู้ประกอบการเพื่อสะสมทุนเพียงพอที่จะซื้อกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินเพื่อปลูกยางพาราได้ หรือในกรณีของแม่สวนและพ่อน้อยที่ยังสามารถใช้ที่ดินได้เมื่อไม่สามารถค้าขายได้ ทั้งสองใช้แรงงานตนเองในการทำการเกษตรบนที่ดินของครอบครัว ส่วนในกรณีของแม่กิ่งผู้มีที่ดินในสวนของและที่นาอยู่แล้วดำรงชีพในฐานะผู้ค้าในตลาดและเกษตรกรรมตามฤดูกาล

ประการสุดท้าย กลุ่มชาวบ้านผู้มีวิถีการดำรงชีพโดยอาศัยฐานทุนในรูปแบบของแรงงานเป็นหลักคือกลุ่มชาวบ้านผู้ไร้ที่ดินเป็นของตนเองและต้องอาศัยการใช้แรงงานเป็นวิถีการดำรงชีพหลัก ชาวบ้านในกลุ่มนี้ มักเป็นแรงงานในที่ดินของชาวบ้านกลุ่มคนรวยผู้อุ้มกัผู้อาศัยฐานทุนในรูปแบบทรัพยากรที่ดินในการดำรงชีพ หรือเป็นแรงงานให้กับกลุ่มผู้ประกอบการในหมู่บ้านที่อาศัยฐานทุนทางสังคมในการดำรงชีพด้วย ตัวอย่างกรณีการดำรงชีพของชาวบ้านโบกหินที่อาศัยฐานทุนในรูปแบบของแรงงานในการดำรงชีพมีดังนี้

การดำรงชีพของกลุ่มผู้ไร้ที่ดิน กรณีที่ 1: ครอบครัวของแม่เนื่องและน้องนิต

บรรพบุรุษของครอบครัวของแม่เนื่องและน้องนิตอพยพเข้ามาในเขตหมู่บ้าน โบกหินเพื่อตั้งรกรากและทำกินในช่วงหลังที่หมู่บ้านมีข้อจำกัดในการจับจองที่ดินเพาะปลูกริมโขง แม่เนื่องเองคือชาวบ้านจากฝั่งลาวที่เข้ามาเป็นสมาชิกของหมู่บ้าน โบกหินจากการแต่งงานกับพ่อของน้องนิตผู้เป็นชาวบ้าน โบกหินแต่กำเนิด ครอบครัวนี้ไม่มีที่นาเป็นของตนเอง และเนื่องจากบรรพบุรุษทางฝั่งพ่อของน้องนิตคือกลุ่มชาวบ้านที่อพยพเข้ามายังหมู่บ้านในภายหลัง ทำให้ครอบครัวจำเป็นต้องจับจองที่ดินตรงสวนของที่ชันและเต็มไปด้วยหิน ด้วยเหตุนี้ ครอบครัวของแม่เนื่องและน้องนิตจึงไม่สามารถใช้ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำโขงเพื่อเพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์ได้ ผลผลิตจากสวนของในแปลงของแม่เนื่องและน้องนิตแต่ละปีได้แก่ มันเทศและถั่วลิสง ที่มีเพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น และด้วยความชันและพื้นที่ที่เป็นหินของแปลง ทั้งสองแม่ลูกจึงไม่สามารถปลูกผักสวนครัวเพื่อใช้ในครัวเรือนได้

เนื่องจากครอบครัวของแม่เนื่องและน้องนิตไม่มีที่ดินทำกิน สมาชิกจำนวน 4 คนในครัวเรือนนี้ ได้แก่ พ่อ แม่เนื่อง พี่ชายของน้องนิต และน้องนิต จึงประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลักเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัวและส่งเสียน้องสาวคนสุดท้องที่กำลังเรียนหนังสือในโรงเรียนประถมของหมู่บ้าน ในครอบครัวนี้ มีเพียงแต่พ่อและพี่ชายของน้องนิตเท่านั้นที่ทำประมง

ในช่วงที่ว่างจากการทำงานหลัก จากเงื่อนไขเหล่านี้ ครอบครัวของแม่เนื่องและน้องนิตจึงไม่มีช่องทางในการหารายได้อื่น ๆ นอกจากการเป็นแรงงานเท่านั้น

แม่เนื่องและน้องนิตทำงานรับจ้างตามฤดูกาล ในฤดูทำนา ทั้งคู่มักรับจ้างปลูกกล้าข้าว และดำนาในที่ดินของเพื่อนบ้านทุกวัน (ช่วงเดือนมิถุนายน – สิงหาคม และ พฤศจิกายน – ธันวาคม) นอกจากนี้ ในฤดูน้ำลด สองแม่ลูกมักรับจ้างเพื่อนบ้านที่มีสวนของเพื่อปลูกมันเทศ ถั่วลิสง และเก็บเกี่ยวผลผลิตให้กับเพื่อนบ้าน (เดือนตุลาคม – พฤศจิกายน และ เดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม) ในช่วงปลูกมันสำปะหลัง (เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน) และเก็บเกี่ยวมันสำปะหลัง (เดือนธันวาคม) แม่เนื่องและน้องนิตมักจะรับจ้างทั้งปลูกและเก็บเกี่ยวมันสำปะหลังในที่ดินของเพื่อนบ้านเสมอ ในช่วงนอกฤดูการทำเกษตร ทั้งสองจะรับจ้างทั่วไปตั้งแต่งานแบกหามผลผลิตทางการเกษตร ไปจนถึงงานก่อสร้าง หรือเป็นผู้ช่วยงานก่อสร้าง นอกจากงานรับจ้างข้างต้น ทั้งสองยังเป็นสมาชิกกลุ่มค้าข้าวในกลุ่มของแม่ยืน น้องนิตเข้าทำงานร่วมกับกลุ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 หลังจากที่แม่เนื่องชักชวนให้มาทำงานด้วย ทั้งสองร่วมหุ้นกับกลุ่มค้าข้าวด้วยเงินจำนวน 5,000 บาท หน้าที่ของทั้งสองคือแบกข้าวในฝั่งบ้าน โบกหินจากเรือมายังรถขนส่งข้าว

ทั้งสองแม่ลูกเรียกตนเองว่าเป็นคนจนเนื่องจากไม่มีที่ดินและไม่มีเงินสะสมจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องทำงานที่หลากหลาย การเข้าสู่การค้าข้าวข้ามโขงคือหนึ่งในแหล่งที่มาของรายได้ในครัวเรือน คือจำนวนเงินระหว่าง 100 – 400 บาทต่อคนต่อวัน ทำให้เพียงพอต่อรายจ่ายสำหรับสมาชิกในครอบครัว และมีเงินสำรองเพื่อใช้ในเวลาที่ครอบครัวไม่มีงานทำ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาหนึ่งหลังจากที่ชาวบ้าน โบกหินต้องยุติการค้าข้าวในหมู่บ้านลง น้องนิตออกเรือและแต่งงานกับเพื่อนบ้านที่เรียกว่าเป็น “คนรวย” น้องนิตทำงานในที่ดินของครอบครัวของสามีได้ไม่นาน เนื่องจากมีเหตุให้ต้องเลิกกันไป น้องนิตจึงออกจากหมู่บ้านเพื่อทำงาน ณ ร้านอาหารหนึ่งในต่างจังหวัด แม่เนื่องที่ยังคงอยู่ในหมู่บ้าน โบกหินยังคงทำงานรับจ้างต่อไป หนึ่งในงานที่แม่เนื่องทำนอกเหนือจากเป็นลูกจ้างในที่ดินของเพื่อนบ้าน คือการรับจ้างขนไม้พะยูงที่ผ่านเข้ามายังหมู่บ้านก่อนถูกนำส่งให้กับลูกค้าทางฝั่งลาวอีกทอดหนึ่งด้วย (สัมภาษณ์ 20 พ.ค. และ 20 ส.ค. 55, 25 พ.ค. 56)

การดำรงชีพของกลุ่มผู้ไร้ที่ดิน กรณีที่ 2: ครอบครัวของแม่นวนและพ่อติ

ครอบครัวของแม่นวนและพ่อติเป็นครอบครัวที่สนิทสนมกับผู้ใหญ่บ้านและแม่ยूरซึ่งได้กล่าวถึงข้างต้น ครอบครัวนี้ไม่มีที่ดินเพื่อทำนาและทำสวนของเนื่องจากบรรพบุรุษของแม่นวนอพยพเข้ามายังเขตหมู่บ้าน โบกหินในช่วงหลัง ส่วนพ่อติผู้มีถิ่นกำเนิดในอำเภอใกล้เคียงย้ายเข้ามายังหมู่บ้าน โบกหินหลังจากแต่งงานกับแม่นวน ทั้งสองมีลูก 3 คน และยังคงอยู่ในวัยเรียนทั้งหมด

แม่ovolและพ่อติจึงต้องทำอาชีพที่หลากหลายเพื่อความอยู่รอดภายใต้เงื่อนไขที่ครอบครัวไร้ที่ดิน แม่ovol รับจ้าง และรับงานที่หลากหลาย ตั้งแต่เป็นประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กรรมการกองทุนเงินล้านของหมู่บ้าน และรับจ้างผู้ประกอบการในหมู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง หน้าที่หลักของแม่ovolในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงคือ เป็นผู้จัดการและประสานงานให้กับกลุ่ม นอกจากการค้าข้าวแล้ว เชื่อว่าครอบครัวของแม่ovolยังเป็นแรงงานในกลุ่มค้าไม้พะยูงอีกด้วย ส่วนพ่อติ มีอาชีพหลักคือทำงานรับจ้างทั่วไป สำหรับการทำงานในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง พ่อติทำหน้าที่ตรวจข้าวที่มาจากฝั่งลาว และแบกข้าวลงเรือ ส่วนช่วงที่ว่างเว้นจากการทำงานรับจ้าง พ่อติจะทำประมงเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายให้กับผู้ค้าปลา

การดำรงชีพในกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยฐานการใช้แรงงานเป็นหลัก แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของวิถีการดำรงชีพของคนกลุ่มหนึ่งในหมู่บ้าน โบกหินที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นจากฐานของการใช้แรงงาน เช่น ในกรณีของแม่ovolและน้องนิตที่ยังถูกจ้องจ้ำอยู่กับการดำรงชีพที่อาศัยฐานแรงงานของตนบนที่ดินของเพื่อนบ้าน และเป็นแรงงานในภาคอื่นๆนอกหมู่บ้าน ส่วนแม่ovolและพ่อติสามารถใช้ทุนทางสังคมผ่านความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสมาชิกของบ้าน โบกหินที่มีฐานทุนทางทรัพยากรในการเข้าถึงงานต่างๆเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว เช่น การทำงานเป็นผู้จัดการในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง หรือการทำงานที่เกี่ยวกับโครงการของรัฐ ชาวบ้านกลุ่มนี้อาจสามารถถึงทรัพยากรแม่น้ำโขงได้ เช่น ในบริเวณลวงเหมาที่เปิดให้ทำประมงแบบสาธารณะ หรือบริเวณลวงปลาที่เป็นของชาวบ้านบางครอบครัว แต่ดังที่กล่าวถึงข้างต้น การทำประมงยังเป็นอาชีพหรือทักษะที่ค่อนข้างจำกัด และขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่ไม่แน่นอน โดยทั่วไปแล้วในครอบครัวหนึ่งๆ อาจมีสมาชิกที่สามารถทำประมงได้เพียง หนึ่งหรือสองคนเท่านั้น และหากจะทำประมงเพื่อขายปลา ผู้ประมงจะต้องมีความชำนาญด้วย (สัมภาษณ์ 20 พ.ย. 56)

3.4 สรุป

ฐานทุนและวิถีการดำรงชีพที่แตกต่างของชาวบ้าน โบกหินที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขงเหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกลุ่มคนที่มืบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงหนึ่ง ๆ ชาวบ้าน โบกหินผู้มีฐานทุนที่แตกต่างกันปรับใช้ฐานทุนของตนเพื่อประกอบอาชีพ ฐานทุนเหล่านั้นได้แก่ ที่ดิน ทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์ และฐานทุนในรูปแบบแรงงาน การนำเสนอกรณีศึกษาการดำรงชีพของชาวบ้าน โบกหินกลุ่มต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้เห็นว่าครอบครัวหนึ่ง ๆ มิได้ยึดติดกับฐานทุนแบบใดแบบหนึ่งอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่สามารถปรับใช้ฐานทุนให้หลากหลาย การดำรงชีพของชาวบ้าน โบกหินที่เป็นคนรวยและมีที่ดินทั้งสามกรณีศึกษา ได้แก่

ครอบครัวของแม่ก่อนและพ่อใหญ่เสิร์ฐ ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านและแม่เขียว และครอบครัวของแม่ยูธ แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านกลุ่มนี้มีความสามารถในการเข้าถึงฐานทุนที่หลากหลาย เช่น ฐานทุนในรูปแบบความสัมพันธ์เพื่อจ้างแรงงานเพื่อนบ้านในที่ดินของตน หรือเพื่อรวมกลุ่มค้าขายสินค้าชนิดต่าง ๆ ตั้งแต่ข้าวไปจนถึงไม้พะยุง

ส่วนการดำรงชีพของชาวบ้านกลุ่มผู้ประกอบการ เช่น ครอบครัวของพ่อมากและแม่ทอง ครอบครัวของแม่กิ่งและพ่อเทพ และครอบครัวของแม่น้อยและสามี แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านกลุ่มนี้มักมีฐานทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านเพื่อค้าขายในตลาด รวมทั้งความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในสิ่งลาวเพื่อเข้าถึงสินค้าบางอย่าง ชาวบ้านเหล่านี้ มักมีทางเลือกในการใช้ทรัพยากรที่ดินตามฤดูกาล ที่ดินที่ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นเจ้าของมิได้มีมากเท่ากับกลุ่ม “คนรวย” เพื่อทำนา หรือใช้สวนของในการผลิตสำหรับบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย อย่างไรก็ตาม บางครอบครัวที่เป็นผู้ประกอบการสามารถสะสมทุนทรัพย์จากการประกอบการค้าสินค้าข้ามพรมแดนที่ไม่มูลค่าสูง จนทำให้มีทุนทรัพย์มากเพียงพอที่จะขยายกิจการ หรือซื้อที่ดินเพื่อการผลิตเชิงพาณิชย์ได้

ส่วนกลุ่มสุดท้าย คือกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยฐานทุนในรูปแบบของแรงงานในการดำรงชีพที่ต้องพึ่งพาความสัมพันธ์กับชาวบ้านที่เป็นคนรวยหรือเป็นผู้ประกอบการ เพื่อสามารถเข้าถึงงานที่ตนต้องใช้แรงงานแลกกับเงิน กรณีศึกษาของครอบครัวของแม่เนืองและน้องนิค และครอบครัวของแม่นวลและพ่อติ แสดงให้เห็นว่าทั้งสองครอบครัว ต้องพึ่งพิงการใช้แรงงานในการดำรงชีพเท่านั้น ชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่สามารถสร้างรายได้จากการทำเกษตรกรรม เนื่องจากพวกเขาไร้ที่ดินทำกิน หรืออาจมีที่ดินที่คุณภาพไม่ดี ทำให้ไม่สามารถทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ได้

การแบ่งกลุ่มชาวบ้านจากฐานทุนในการดำรงชีพ ทำให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะของชาวบ้านผู้เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขง กิจกรรมการค้าข้ามพรมแดนนี้คือพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะ ฐานทุน ซึ่งเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบที่ส่งผลต่อพัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขง ชาวบ้านเหล่านี้สามารถอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันเพื่อใช้ฐานทุนที่ตนมีอยู่ หรือหยิบใช้ประโยชน์จากฐานทุนของสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ เพื่อการดำรงชีพหรือแสวงประโยชน์ได้ผ่านการรวมกลุ่มค้าข้าว